

Mångfald i högskolan

Reflektioner och förslag
om social och etnisk mångfald i högskolan
(SOU 2000:47)

Sammanfattning

Sverige genomgår sedan lång tid en omvandling från ett i kulturellt avseende mer homogent samhälle till ett samhälle med mångfald, vilket givit vårt land en rikedom, som vi inte tidigare haft. Sverige är idag en del av världen på ett helt annat sätt än tidigare. Idag har nästan 20 procent av befolkningen sitt ursprung i ett annat land och i en annan kultur. Att lyckas ta vara på denna mångfald och skapa levnadsförhållanden i Sverige, där människor med olika etnisk bakgrund lever och arbetar tillsammans på jämlika villkor och med respekt för varandras särart, är den största gemensamma uppgiften för vårt land just nu. Ett välfärdssamhälle som vårt bygger på idén om allas lika värde och allas lika rätt att ta del av samhällets välstånd. Skillnaden i levnadsvillkor mellan olika grupper är emellertid idag stor - och växande - och det finns tecken som tyder på att ett nytt klassamhälle med etniska förtecken håller på att uppstå. På grund av skillnader i traditioner och tänkesätt i olika länder och olika kulturer - och även fördomar och sannolikt även diskriminering - har en invandrare ofta betydande barriärer att klara av innan han eller hon finner en bra bas för tillvaron i Sverige.

Sverige har emellertid goda förutsättningar att skapa tillväxt, välstånd och ett välfungerande samhälle genom att inom olika samhällsområden aktivt söka ta tillvara de möjligheter som mångfalden innebär. Men det är bråttom. Det behövs politiskt fokus på mångfaldsfrågorna. Det behövs resurser för de åtgärder vi föreslår i denna rapport, koncentrerat och uthålligt. Utan resurstillskott går frågan om mångfald i högskolan inte att lösa. Den omständigheten att samhällets intäkter ökar genom den goda konjunktur, som nu råder, ger statsmakterna ett unikt tillfälle att visa handlingskraft, inte minst på utbildningens alla nivåer som är en central fråga för att vi som land ska lyckas.

Utbildning erbjuder möjligheter att utjämna skillnader och öka förståelsen mellan individer och grupper. Utbildning ger också individen bättre förutsättningar för att delta i samhällslivet och på arbetsmarknaden. Alla bör ha samma möjligheter att ta del av den utbildning som samhället erbjuder. Skolan har i långa tider varit obligatorisk och därmed varit till för alla. Det är en allmän uppfattning att den skolplikt som infördes i Sverige under förra århundradet och den därav följande allmänna läskunnigheten och utbildningsnivån blev avgörande för Sveriges snabba och framgångsrika

omvandling till ett industri- och så småningom välfärdssamhälle. Idag ställs allt större krav på människor ifråga om kunskap och det krävs högskoleutbildning till allt fler av de arbeten som erbjuds. Högre utbildning är inte obligatorisk i betydelsen att alla måste gå igenom högskola. I praktiken är emellertid högskoleutbildning nödvändig för allt fler. Att få flera att vilja ägna sig åt högre utbildning, att göra högskoleutbildningen attraktiv för många och att alla som har förutsättningar och intresse för högskoleutbildning också får möjlighet att skaffa sig en sådan utbildning är därför samhällsintressen av högsta rang.

Sverige behöver en välutbildad befolkning och det har på senare tid satsats starkt på högskoleutbildning. En sådan satsning sker fortsatt genom att resurser för fler platser tillförs högskolan under kommande år. Målsättningen är att 50 procent av en årskull skall påbörja högskolestudier före 25 års ålder mot dagens omkring 30 procent. Antalet studenter i högskolan har ökat starkt under en tioårsperiod och är idag långt över 300.000. Antalet fortsätter att öka. Samtidigt ökar inte efterfrågan på högskoleplatser lika mycket, särskilt inte inom de områden, som statsmakterna gärna ser att ungdomarna väljer, framförallt naturvetenskap och teknik.

Utredningens arbetsätt

Utredningen har enligt sina direktiv arbetat åtgärdsinriktat och inte gjort några större egna undersökningar, utan byggt förslagen på befintligt forsknings- och utredningsmaterial. Förutom genomgång av detta material har genomförts intervjuer, samtal, studiebesök och seminarier som givit oss en bild av högskolans sociala och etniska mångfald samt olika åtgärder som vidtagits i syfte att öka den. Befintligt material har kompletterats med tre egna undersökningar: en intervjuundersökning med studenter vid Högskolan i Halmstad, en intervjuundersökning med studenter vid Lunds universitet samt en undersökning av uppsatser som gymnasieelever skrivit om sitt framtida möte med högskolan. Resultatet av dessa undersökningar redovisas löpande i rapporten, men finns också sammanfattade i bilagor, vilka kan läsas fristående med stor behållning. En särskild undersökning av olika EU-projekt som syftar till ökad social och etnisk mångfald har gjorts. Utredningen har förlöpande informerat sig om arbetet i andra relevanta utredningar och projekt, såsom mångfaldsprojektet inom Näringsdepartementet och Högskoleverkets bedömning av lärosätenas arbete med bl.a. social och etnisk mångfald. Det material från merparten av Sveriges universitet och högskolor som framtagits inom ramen för bedömningsarbetet har utredningen använt som ett empiriskt material.

Viktiga utgångspunkter som påverkat utredningsarbetet är, för det första att högskolan fått en mycket central roll i den nuvarande samhällsutvecklingen och att det inte minst därför är viktigt att högskolan i en rad avseenden speglar samhällets sociala och etniska mångfald. Högskolan bör helt enkelt ta rollen som varande mitt i samhället i flera olika avseenden. För det andra diskuteras flera av de mångtydiga och i många fall omstridda begrepp som måste användas när man närmar sig frågan om social och etnisk mångfald i högskolan.

Mångfald i högskolan

Social snedrekrytering har diskuterats och studerats under i stort sett hela 1900-talet. En rad åtgärder har också vidtagits och resultatet sett över en längre period har blivit en viss social utjämning av rekryteringen till högre studier. Kunskapsläget nu är dels att den generella sociala utjämningspolitik som bedrevs i Sverige under i synnerhet perioden 1930-1970-tal gjort att den sociala snedrekryteringen i någon mån minskat, dels att det faktum att den sociala snedrekryteringen

motstått förändring sammanhänger med att den är djupt rotad i samhällets socioekonomiska och sociokulturella struktur. I synnerhet anses hemmets utbildningsnivå och ett utbildningsmedvetet föräldrastöd ha stor inverkan på individens övergång till högskolan.

Under andra hälften av 1900-talet har Sverige utvecklats till ett mångkulturellt samhälle. Ledstjärnan för den nya kulturella integrationspolitik, som vuxit fram under 1990-talet, är bevarandet av kulturell mångfald och individens rätt att välja kulturell tillhörighet. Inom forskningen om etnisk mångfald är identitet ett centralt problem, både det svenska samhällets förändrade identitet under andra hälften av 1900-talet när det utvecklats till ett mångkulturellt samhälle och individens kulturella identitet. När vi betraktar högskolan i ljuset av samhällets etniska mångfald pekar vi på tre områden som har särskilt betydelse: mångfalden bland studenter och personal, vilken bör spegla mångfalden i samhället; den högre utbildningens betydelse i ett mångkulturellt samhälle eftersom dess reflexiva karaktär kan bidra till större kulturell förståelse; samt det förhöjda värdet av kritiskt och självständigt tänkande individer i det identitetspolitiska spänningsfält som finns mellan individ, grupp och samhälle.

Den sociala snedrekryteringen till högskolan kvarstår: sannolikheten för att en individ med högre tjänstemannabakgrund är sex till sju gånger större än att en individ med arbetarbakgrund går vidare till högskolan. Hälften av högskolans studenter är dock första generationens akademiker, medan hälften har akademisk bakgrund. Det betyder att högskolan både är en arena för social mobilitet och akademisk självreproduktion.

När det gäller den etniska rekryteringen till högskolan är kunskapen begränsad och behovet av forskning rörande förhållandet mellan utbildning och etnicitet är stort. De få studier som i Sverige belyst förhållandet mellan etnicitet och social bakgrund i rekryteringen till högre studier betonar att den sociala bakgrunden är den faktor som inverkar starkast. Detta bekräftas också i internationella studier. Andelen studenter med utländsk bakgrund inom högskolan är ungefär som motsvarande andel i befolkningen som helhet men analyser saknas som gör det möjligt att visa hur det förhåller sig med högskolestudier i olika etniska grupper. Med tanke på den segregation och marginalisering som kännetecknar många invandrades situation i Sverige, kan den tendens till etnisk underklassbildning som finns också påverka övergången till högskolan.

Utredningen har tagit fram statistik som belyser högskolepersonalens etniska mångfald. I förhållande till hela befolkningen finns det bland högskolans personal en överrepresentation av personer som är utrikes födda. Denna kategori utgörs inte endast av personer som invandrat utan även av personer från annat land som är tillfälligt verksamma inom högskolan, t.ex. gästforskare. Denna kategori antas vara relativt stor då 10 % av högskolepersonalen har utländskt medborgarskap, medan den i befolkningen som helhet är 5 %. När det gäller personer med två utlandsfödda föräldrar motsvarar andelen bland högskolans personal andelen bland personer i arbetsför ålder men den är mindre än i befolkningen som helhet. Andelen personer med en utlandsfödd förälder är samma som i befolkningen och bland dem i åldern 16-64 år. Sammantaget gör detta att andelen flergenerationssvenskar bland högskolans personal är mindre än motsvarande andel i befolkningen som helhet. Jämför vi med den del av befolkningen som är i arbetsför ålder blir skillnaden något mindre. Det finns skillnader mellan universitet, dvs. lärosäten med forskarutbildning, och högskolor vad gäller personalsammansättningen. Den stora skillnaden är att andelen utrikes födda är betydligt större vid universitet än vid högskolor. Det finns en stor europeisk dominans bland de utrikesfödda,

såväl i befolkningen som bland högskolans personal. Andelen födda i Asien och Afrika är mindre bland högskolepersonalen än i befolkningen som helhet.

Fördelningen av personer med utländsk bakgrund på olika tjänstekategorier inom högskolan är ojämn. Den största andelen med utländsk bakgrund finns inom forskningstjänster, medan andelen är mindre inom undervisningstjänster och minst i administrativa tjänster. Forskning är internationell, undervisning är mera "svensk" och administration är påfallande "svensk", är den något svepande slutsats som dras. De största andelarna personer med utländsk bakgrund finns i olika tidsbegränsade forskartjänster. En slutsats som kan dras av detta är att det finns ett karriärproblem för personer med utländsk bakgrund inom högskolan. En stor andel personer med utländsk bakgrund finns också inom kategorin lokalvårdare och ekonomipersonal, alltså långt ned i tjänstehierarkin.

I sammanfattning kan högskolans sociala och etniska mångfald, med avseende på studenter och personal, beskrivas så här: högskolan är samhällsförankrad men i mindre grad mångsocial, internationell men i mindre grad mångkulturell. Jämför vi universitet och högskolor kan de förra sägas vara mindre mångsociala och mer internationella, medan de senare är mer mångsociala och mindre internationella.

Mångfald i utbildning och undervisning

Den kvantitativa tillväxten av utbildningssystemet i allmänhet och högskolan i synnerhet har varit betydande under senare år. Målsättningen är dessutom att högskolan ska fortsätta växa. Utbildning framställs allt oftare som en nödvändighet i det s.k. kunskapssamhället. Utbildning har kommit att bli en del av vårt samhälles normalitet. De uppsatser som gymnasieelever skrivit till utredningen visar en hög grad av upplevd utbildningsplikt: man måste utbilda sig för att bli något, skriver eleverna.

I ljuset av att utbildning blivit en del av vårt samhälles normalitet diskuteras den sociala snedrekryteringen till högre utbildning, vilken hamnar i ett helt annat ljus när utbildning framställs som så viktig som idag. Det framstår då som allvarligare än tidigare att någon hindras från att utbilda sig, inte minst som utbildning nu i mycket högre grad än tidigare bestämmer individuell samhällstillhörighet på ett sätt som liknar lönearbetets roll tidigare. Följaktligen kommer utbildningslösheten att likna arbetslösheten med allt negativt den innebär, inte minst vad gäller samhällstillhörighet, individuell integration och identitet.

Utbildning som normalitet gör att högskolans studentgrupp i en rad olika avseenden blir betydligt mer differentierad än tidigare. Om vi antar att den tidigare sällning som gav upphov till en relativt exklusiv studentgrupp också innebar en viss likhet i motiv, begåvning etc., helt enkelt mindre mångfald, resulterar den nuvarande situationen i en betydligt större mångfald i en rad olika avseenden. Vår slutsats av detta är att högskolan måste göra en stark satsning på pedagogisk kompetenshöjning bland lärarna för att de bättre ska kunna hantera denna mångfald. Vidare måste högskolan ta ett större ansvar för att introducera studenterna i högskolemiljön.

Mångfald i kvalitetsarbetet

Det kvalitetsarbete som vuxit fram inom högskolan under det senaste decenniet kan ses som ett nödvändigt svar på tendenser till kvalitetsförsämringar. Högskolan måste i den nuvarande situationen på en och samma gång arbeta med att säkra kvaliteten i en i olika avseende mer differentierad och

mångfaldig studentpopulation. Samtidigt måste högskolan också lära sig hantera mångfald på ett sådant sätt att kvaliteten höjs.

I rapporten diskuteras kvalitetsbegreppet och olika dimensioner av den högre utbildningens kvalitet påvisas. Med utgångspunkt från dessa kvalitetsdimensioner visas hur mångfald i sig kan bidra till höjd kvalitet. När det gäller den *vetenskapliga kvalitetsdimensionen* kan mångfalden utnyttjas för att göra en redan existerande vetenskaplig perspektivmångfald än mer mångfaldig. Tänkande som härrör från andra delar av världen än Europa och Nordamerika berikar därvidlag forskningen och utbildningen inom högskolan. I *lärandets kvalitetsdimension* är vetenskaplig perspektivmångfald också av stor vikt. Mångkulturell kompetens är dessutom allt viktigare på en arbetsmarknad som i högre grad präglas av en globaliserad ekonomi och här bidrar etnisk mångfald i undervisning, bland studenter och lärare direkt till höjd kvalitet. Rollförebilder i undervisningen är också av stort värde för lärandet, varför könsmässig, etnisk och social mångfald bland högskolans lärare ökar en allt mera mångfaldig studentgrupps möjlighet att finna sina egna identifikationspersoner. När det gäller den *ekonomiskt/administrativa kvalitetsdimensionen* har vi kunnat konstatera att inom kategorin administrativ personal finns den minsta andelen personer med utländsk bakgrund. Ökning av andelen administratörer inom högskolan med utländsk bakgrund kan bidra till höjd ekonomiskt/administrativ kvalitet därför att medvetande om de speciella tillgångar och problem som kännetecknar en icke-traditionell bakgrund inom högskolan kan förbättra administrativa rutiner, vardaglig resursfördelning, språklig, fysisk och social tillgänglighet inom högskolan. I den *sociala kvalitetsdimensionen* menar vi att ökad mångfald kan bidra till höjd social kvalitet därför att social och kulturell blandning är bra. Detta gäller inte minst med tanke på studenters fortsatta liv och karriärer, i det mångkulturella samhället i allmänhet och inom yrken där man möter personer med många olika bakgrunder i synnerhet. Social och kulturell blandning i högskolan bidrar till mångkulturell och mångsocial förståelse samt minskar etniska fördomar och klassfördomar. Inom ramen för den *samhälleliga kvalitetsdimensionen* innebär ökad etnisk och social mångfald att högskolans legitimitet ökar i samhället.

Överväganden och förslag

Sverige har en viktig, outnyttjad resurs i de potentiella studenter som på grund av olika omständigheter, hänförliga till etniska och sociala faktorer, idag inte söker till högskolan. Det är ett samhällsintresse av högsta rang att dels få högskolan att aktivt rekrytera och därefter särskilt stödja dessa individer, dels få dessa potentiella studenter att aktivt söka sig till högskolan och att - när de väl kommit in - finna sig väl tillrätta där, så att de framgångsrikt kan bedriva sina studier och erhålla arbete därefter.

Det behövs resurser för att högskolan skall kunna ta ett kraftfullt tag i frågan om mångfald. Vi föreslår därför att mångfaldsfrågan i högskolan nu prioriteras, koncentrerat och uthålligt, inledningsvis som ett femårigt projekt. Högskolan skall under denna tid bygga upp ett hållbart system för hur mångfalden – etniskt och socialt – skall öka. Olika åtgärder kan under denna tid prövas av olika universitet och högskolor. Regeringen bör avsätta betydande särskilda resurser – förslagsvis 500 miljoner kronor per år – från vilka universitet och högskolor kan erhålla stöd för sitt utvecklingsarbete och sina pilotprojekt under femårsperioden. En utvärdering av satsningen bör ske mot periodens slut.

Utredningen föreslår att följande åtgärder vidtas:

- Obligatorisk introduktionskurs för alla nya studenter. (Formerna för denna utprövas i pilotprojekt vid tio lärosäten under femårsperioden.)
- Collegetermin för att bredda högskolans rekryteringsbas
- Särskilt stipendium kopplat till collegeterminen
- Valbara kurser i svenska språket i högskoleintroduktionskursen
- Språkverkstäder/språklaboratorier inom högskolan
- Svenskundervisning i högskolemiljö för utländska gymnasister och akademiker
- Flexiblare urvalsregler kombinerat med aktiva rekryteringsinsatser för social och etnisk mångfald
- Satsning på kompletteringsutbildningar för utländska akademiker
- Mål för rekryteringen av högskolans personal skall finnas vad gäller etnisk mångfald
- Särskilt sakkunniga skall kunna anlitas av lärarförslagsnämnder för att sökande med en del av sina akademiska meriter i annat land skall få en rättvis bedömning
- Handlingsplaner för social och etnisk mångfald i högskolan
- Mångfald som kvalitetskriterium
- Resurser för pedagogiskt mångfaldsarbete
- Underlag utarbetas för hur mångfald hanteras kvalitetsbefrämjande i undervisning, forskning och administration
- Medel för ett mångvetenskapligt forskningsprogram om mångfald i högskolan

Åtgärderna skall utvärderas efter fyra år och ytterligare åtgärder bör då övervägas på nytt.

.....

5. Överväganden och förslag

Bristen på social och etnisk mångfald i högskolan har sitt ursprung i socioekonomiska och sociokulturella förhållanden i samhället i stort. Barnens uppväxtförhållanden, föräldrarnas utbildningsbakgrund, grundskolan och gymnasieskolan är viktiga faktorer som styr ungdomars övergång till högre studier.

Förändringar av förhållanden i samhället påverkar högskolan, men förändring i högskolan kan också påverka samhället. Högskolan har en central roll i samhällsutvecklingen och har ett ansvar för att bl.a. verka för att alla som vill och kan, oavsett kön, etnicitet eller social bakgrund får del av de möjligheter som högre utbildning erbjuder. Högskolan har en helt central roll för integrationen av nya grupper i det svenska arbetslivet och samhället i stort. Att få allt fler att vilja ägna sig åt högre utbildning, att göra högskoleutbildningen attraktiv för många och att alla som har förutsättningar och intresse för högskoleutbildning också får möjlighet att skaffa sig en sådan är därför samhällsintressen av högsta rang. Åtgärder inom högskolan för att öka den sociala och etniska mångfalden bör därför under den närmaste tiden och förslagsvis fem år framåt göras till ett högt prioriterat mål.

Särskilda resurser bör därför sättas av och pilotprojekt och åtgärder vidtas på bred front omgående. Efter fyra år bör resultatet utvärderas och ytterligare åtgärder bör då övervägas på nytt. Utredningen kommer i det följande att redovisa sina överväganden och förslag med syftet att öka den sociala och etniska mångfalden i högskolan.

Introduktion till högskolestudier

- *Obligatorisk introduktionskurs för alla nya studenter*
- *Collegetermin för att bredda högskolans rekryteringsbas*
- *Särskilt stipendium kopplat till collegeterminen*

Benägenheten att studera vidare bland individer med samma intellektuella förutsättningar är olika beroende på familjens kulturella kapital, bl.a. utbildning, språk, det stöd och de attityder som föräldrarna förmedlar. När allt fler av en årskull nu behöver rekryteras till högskolan, är det viktigt att ta på allvar det faktum att den första kontakten med högskolan kan vara avgörande för om studenten kommer att kunna acklimatisera sig och studera på ett framgångsrikt sätt. I det perspektivet och mot bakgrund av målet om ökad mångfald är det viktigt att högskolan tar ansvar för studenternas introduktion till livet på högskolan. Det är under den första tiden i högskolan som många vanor och normer grundläggs som sedan påverkar studenten under de fortsatta studierna och hans/hennes möjligheter till framgång.

Utredningen föreslår därför att regeringen låter ett tiotal universitet och högskolor anordna en obligatorisk 20-poängs högskoleintroduktionskurs ("HINTen") som pilotprojekt. Det är en alltför omfattande åtgärd att i nuläget föreslå en obligatorisk introduktionskurs över hela högskolesystemet. På sikt skall inriktningen vara att kursen blir obligatorisk för alla högskolans nybörjare.

Kursen riktar sig till högskolenybörjare som har för avsikt att avlägga examen på antingen program eller fristående kurser. Dagens studenter har mycket varierande bakgrund och beredskap när de börjar studera vid högskolan. Vi anser därför att alla nybörjarstudenter skall erbjudas kursen i början av sin utbildning. Därmed kan en ändamålsenlig grund läggas för framtida lyckade studier. Högskoleintroduktionskursen gör det även möjligt för studenter som känner sig osäkra på sin förmåga, eller som upplever den akademiska miljön som främmande att påbörja högskoleutbildning. Målsättningen för introduktionskursen bör vara att för alla nya studenter överbrygga de kulturella klyftorna mellan högskolans och i synnerhet gymnasieskolans studiekultur, inte genom att göra högskolestudierna mer lika gymnasieskolans utan snarare genom att introducera studenterna i den studiekultur som existerar inom den högre utbildningen.

En högskoleintroduktionskurs kan vid en första anblick ge intrycket att studietiden förlängs, men utredningen bedömer att här finns en stor effektiviseringspotential. En sådan kurs ökar möjligheterna att tillgodogöra sig de efterföljande studierna i högre utsträckning och den kan därmed i realiteten fungera studieförkortande. Detta gäller i synnerhet för studerande på fristående kurser.

Högskoleverket har framhållit värdet av introduktion vid studiestarten, i synnerhet för studenter på fristående kurser. Hur studenter från icke-akademiska miljöer tas emot av högskolan kan spela en

avgörande roll för deras fortsatta studier, enligt verket. Utredningen om studentinflytande inom högskolan (Ds 1998:51) framhöll värdet av introduktionskurs ur ett studentinflytandeperspektiv och föreslog att det skulle inrättas en månadslång obligatorisk introduktionskurs. Även högskoleutredningen (SOU 1992:1) föreslog introducerande inslag men inom ramen för den reguljära utbildningen samt vetenskaplig grundkurs vid större universitet och högskolor. Det har alltså på olika grunder under senare år föreslagits någon form av högskoleintroduktion och utredningen anser att argumenten är mycket goda för detta, inte minst i ett mångfaldsperspektiv. I sammanhanget kan också nämnas att det tekniska och naturvetenskapliga basåret har haft positiva effekter på rekryteringen av studenter från icke-akademiska miljöer.

Kursen bör innehålla följande delar; högskolans studiekultur och lärande, vetenskaplig grundkurs, kommunikation och informationssökning. Studiekulturen får i hög grad sin karaktär av det vetenskapligt kritiska och reflexiva tänkandet, vilket också påverkar själva lärandet. Introduktionskursen erbjuder därmed också en möjlighet att träna framgångsrika lärstrategier och i synnerhet utveckla lärandet från yt- till djupinriktning. I den vetenskapliga grundkursen skall ingå undervisning om vetenskapsteori och om metoder som representerar olika sätt att förhålla sig kritiskt, analytiskt och reflexivt till empiri och utsagor om "verkligheten". Studenterna ska genom kursen bli väl förtrogna med bakgrunden till vårt utbildningssystem, huvuddragen i vår tankehistoria och grunderna för vetenskaplig begreppsbyggnad. De inslag som rör kommunikation och informationssökning bör vara färdighetstränande och bör inriktas mot skrivande, muntlig framställning, IT, sökning av information och interkulturell kommunikation.

Ett mål bör vara att studenterna exponeras för så många skilda vetenskapsområden som möjligt. Kursen ska ge studenterna grundläggande kunskaper i hur olika vetenskapliga discipliner arbetar och formulerar frågeställningar. Utbildningen bör bestå av inslag som till övervägande del är gemensamma för alla studerande och kan därmed öka studenternas mångvetenskapliga förståelse. Men introduktionskursen kan självfallet också innehålla inslag som är profilerade mot olika utbildningar. Införandet av en högskoleintroduktionskurs kräver ett stort mått av samordning mellan olika ämnen, kurser, utbildningsprogram och institutioner för att både undvika dubbelläsning och för att göra introduktionskursen till en tillgång för de mer ämnesspecifika studierna.

Kursen ska vara poänggivande och berättiga till studiestöd och inte påverka antalet studiestödsterminer. Lärosätet skall tilldelas extra resurser för detta åtagande. De riktlinjer utredningen målar upp för introduktionskursen måste givetvis utvecklas. I nuläget kan utredningen inte överblicka olika praktiska konsekvenser av förslaget, såsom frågor om antagning, behörighet, organisation och utförande. Det är av stor vikt att lokala förutsättningar sätter sin prägel på högskoleintroduktionskursen.

Eftersom utbildningen spänner över flera ämnesområden faller den inte naturligt inom något av de ersättningsbelopp som finns i resurstilldelningssystemet. Förhoppningen är att det skall finnas samordnings- och rationaliseringsvinster vid utformandet och genomförandet av denna utbildning, men den förutsätter särskilda resurser från statsmakterna åtminstone inledningsvis. Utbildningen kan bl.a. förväntas ställa höga krav på såväl lärar- som lokalresurser. Omfattningen av utbildningen är beroende av hur många och vilka lärosäten som erbjuder sig att anordna utbildningen. Varje år börjar ca 60 000 personer som inte tidigare befunnit sig i högskolan och utredningen bedömer att inledningsvis ca 15 000 av dessa skulle omfattas av den nya utbildningen. Vad detta innebär i ökade

kostnader för de berörda högskolorna går inte exakt att beräkna men ett samlat belopp närmare 200 miljoner kronor per år bör avsättas för sektorn i sin helhet.

Utredningen bedömer att det dessutom finns ett behov av en högskoleförberedande utbildning, en collegetermin, som vänder sig både till personer som saknar behörighet och personer som är formellt behöriga men som i praktiken saknar de reella kunskaper som krävs för att tillfredsställande kunna följa högskoleundervisningen. Collegeterminen ges på gymnasienivå. Utbildningen bör ges i samarbete mellan högskola, gymnasium, komvux, folkhögskola och Folkuniversitetet. En förebild är den högskoleförberedande delen av den collegeutbildning som idag ges i Umeå. Collegeterminens målgrupp skall vara personer med en bakgrund där eftergymnasial utbildning saknas och personer med utländsk bakgrund som på grund av språksvårigheter inte erhållit formell eller ”reell” högskolebehörighet från gymnasieskolan.

Utredningen föreslår att ett antal universitet och högskolor ges i uppdrag att erbjuda en collegetermin, gärna i kombination med högskoleintroduktionskursen. Collegeterminen skall vara studiestödsberättigande. För uppdraget bör särskilda resurser erhållas från statsmakterna. Omfattningen av collegeterminen är beroende av uppdraget, men borde omfatta cirka 1 000 personer per år. En ungefärlig kostnad för åtgärden är 25 miljoner kronor.

Utredningen bedömer att en kraftfull metod att rekrytera personer som ökar högskolans sociala och etniska mångfald är ett stipendium till dem som deltar i den föreslagna collegeterminen. Ett sådant stipendium skulle kunna utformas på samma sätt som det stipendium som tidigare tilldelades elever vid det s.k. NT-basåret inom komvux . Där erhöll eleverna 10 000 kronor om de fullföljde utbildningen med godkänt resultat. Utbetalning av stipendierna sköttes av Centrala studiestödsnämnden enligt förordningen om stipendium efter genomfört basår inom kommunal vuxenutbildning (SFS 1996:842). Omfattningen av stipendiet styrs naturligtvis av den omfattning som statsmakterna väljer på collegeterminen, men det bör omfatta cirka 1000 studenter per år vilket skulle kunna innebära en kostnad om 10 miljoner kronor.

Satsning på svenska språket

• <i>Valbara kurser i svenska språket i högskoleintroduktionskursen</i>• <i>Språkverkstäder/språklaboratorier inom högskolan</i>• <i>Svenskundervisning i högskolemiljö för utländska gymnasister och akademiker</i>

Ett gemensamt språk är avgörande i allt socialt samspel, inte minst i undervisning. Språket är ett centralt integrationsinstrument och utredningen vill understryka värdet av god undervisning i svenska språket för invandrare. Behovet av goda kunskaper i svenska är av största vikt såväl i högskolan som i arbetslivet. Detta visar tydligt de undersökningar och erfarenheter som utredningen tagit del av. Det krävs goda kunskaper för att kunna följa undervisningen och att kommunicera inom högskolan. Språkproblem gäller inte bara den som själv invandrat, utan även för personer födda i Sverige med utländsk bakgrund. Dessa elever får av språkskäl en sämre chans att påbörja akademiska studier. Undervisning i svenska bör naturligtvis börja så tidigt som möjligt och ha en hög ambitionsnivå. Skolans insatser och barnens uppväxtmiljö har en stor betydelse för deras förmåga att lära sig svenska.

Även om språket till största del måste ha inhämtats före högskolestudierna, har högskolan ett ansvar att stödja dem som har problem med svenska språket så att de bättre kan tillgodogöra sig utbildningen. Utredningen föreslår därför att det ska finnas valbara inslag av språkträning i högskoleintroduktionskursen. Omfattningen av undervisningen i svenska språket får prövas lokalt utifrån de förutsättningar som gäller. De satsningar på särskilt språkstöd s.k. språkverkstäder eller språklaboratorier som bl.a. finns vid Lärarhögskolan i Stockholm och vid Södertörns högskola har visat goda resultat och bör finnas vid fler universitet och högskolor.

Flera undersökningar och studievägledares erfarenheter har entydigt pekat på problemet med undervisningen i svenska för invandrare (sfi) för gruppen utländska akademiker. Utredningen har i delrapporten redovisat att kvalifikationsnivån ofta ligger alltför lågt i sfi-undervisningen och att detta drabbar gruppen akademiker negativt. Det skapar förseningar i processen mot arbetsmarknaden, som vidare leder till att personerna tappar tidigare kunskap och engagemang. Därför är det viktigt att invandrarakademiker snabbt kan erbjudas svenskundervisning i högskolemiljö. Flera universitet och högskolor erbjuder utbildningar i "svenska som främmande språk" eller liknande. Dessa är oftast inriktade mot yngre gäststudenter som har fortsatt högskolestudier som mål. Innehållet och utformningen av utbildningarna har dock lika stor relevans för gruppen utländska akademiker. Ett annat bra exempel är den ettåriga utbildning som finns vid Malmö högskola för invandrare med utländsk gymnasieutbildning och med grundläggande kunskaper i svenska (sfi-nivå). Förutom svenska innehåller utbildningen kurser i engelska samt samhälls- och kulturkunskap. Kursledningen betonar också vikten av att utbildningen finns i högskolemiljön och att den har en hög, akademisk kravnivå. Utredningen föreslår att omfattningen och utbudet av denna typ av svenskundervisning i högskolemiljö bör öka.

Från urval till rekrytering

- *Flexibla urvalsregler kombinerat med aktiva rekryteringsinsatser för social och etnisk mångfald*

Det finns en kö av behöriga sökande till högskolan. Incitamenten för högskolan att arbeta med aktiva rekryterande insatser har hittills varit begränsade. Den sociala snedrekryteringen har inte påverkats nämnvärt under de senaste decennierna. I fråga om söktryck råder det betydande obalanser i högskolesystemet. Vissa utbildningar, t.ex. vid universiteten och vissa högstatusutbildningar, är översökta. På andra områden råder det brist på sökande, t.ex. till många tekniska och naturvetenskapliga utbildningar och lärarutbildningar. Utredningen bedömer dock att högskolesystemet befinner sig i en omvandling och att incitamenten att arbeta med rekrytering har förstärkts. På flera håll har kön till högskolan försvunnit och istället har ett rekryteringsbehov uppstått som ett resultat av en större tillgång på utbildningsplatser, en bättre arbetsmarknad, minskade ungdomskullar och kanske ett minskat intresse för högre studier. Som visats tidigare i rapporten finns dessutom stora vinster kvalitetsmässigt med en studerandekår präglad av social och etnisk mångfald. Högskolan befinner sig således i en situation där fokus flyttas från urval till rekrytering av studenter.

Eriksson & Jonsson (SOU 1993:85) fann i sin undersökning att förändringar i antagningssystemet i stort sett inte haft någon positiv effekt alls för den sociala snedrekryteringen till högre studier. Samtidigt konstaterade de att åtgärder som skulle kunna påverka den sociala snedrekryteringen mer effektivt är en mer aktiv rekrytering från högskolornas sida av studiebegåvningar. De menade att

utbildningssystemet borde fungera rekryterande genom att inga onödiga hinder i behörighetsvillkor eller studieuppläggning för utbildningsprogram och kurser skulle finnas som skulle kunna motverka en vidgad rekrytering av studerande med icke-akademisk bakgrund. Något regelsystem som framtvångar en omsortering av ungdomar från olika social bakgrund är inte lösningen, enligt utredarna, utan istället behövs positiva åtgärder som får relativt fler studiebegåvade ungdomar från studieovana hemförhållanden att söka sig till högre utbildning och erbjudas möjligheter att antas. Därmed skulle den totala begåvningspotentialen i samhället bättre kunna tas tillvara. Aktiva rekryteringsinsatser i kombination med mindre likformiga antagningsregler där skilda meriter och erfarenheter mer flexibelt vägs samman hos de sökande bör kunna vara ett alternativ för att hitta lämpliga vägar för att förbättra den sociala rekryteringen, enligt Eriksson & Jonsson.

I en nyligen lämnad rapport till Expertgruppen för studier av offentlig ekonomi (ESO) riktas skarp kritik mot att det nuvarande antagningssystemet till högskolan inte uppnått målen vad gäller minskad social snedrekrytering. Författarna förespråkar i stället ett decentraliserat antagningssystem, fritt tillträde i största möjliga utsträckning, efterfrågestyrd dimensionering, realistiska förkunskapskrav och urval anpassat till de sökandes situation och utbildningens innehåll (Brandell & Kim 2000).

Tillträdesreglerna har länge använts som ett medel för att nå utbildningspolitiska mål, bl.a. för att bredda rekryteringen och ge nya grupper ökade möjligheter till högre utbildning. Dessa mål har endast i begränsad omfattning uppnåtts. Så länge konkurrensen till högre utbildning är hård kommer diskussionen om tillträdesreglerna att fortsätta. I en studieorganisation där tillträdet är spärrat till många utbildningar och där det finns tomma platser på andra utbildningar är det fråga om att avväga olika intressenters önskemål mot varandra. Varje förändring av tillträdesreglerna innebär att någon grupp vinner och någon annan grupp förlorar. Visionen om det enkla, överblickbara och absolut rättvisa tillträdessystemet har alltid föresvävat politiker och utredare. Något sådant system finns inte.

Det har inte varit utredningens sak att föreslå ändringar i behörighetsreglerna. Inom överskådlig tid synes det ej vara möjligt med en fri antagning till högskolan, utan där konkurrens råder om platserna kommer former för urval fortsatt att behöva tillämpas. Utifrån denna situation bör reglerna för tillträde och antagning till högre utbildning utformas med avvägning mellan de sökandes önskemål om rättvisa, samhällets krav på social och etnisk mångfald och högskolans krav på förkunskaper och studieförmåga hos de sökande.

Vi har koncentrerat oss på positiva aktiva rekryteringsåtgärder i kombination med smärre förändringar av urvalsreglerna. Det sker redan en hel del aktiva rekryterande insatser inom högskolan, vilka har beskrivits tidigare. Ett sätt att åstadkomma aktiva rekryteringsåtgärder i ett system med färre platser än sökande kan enligt vår mening vara att ha en viss mångfald i urvalsreglerna. Alternativa metoder bör prövas för en del av antagningen. Utredningen vill i detta sammanhang lyfta fram ett förslag som hösten 1999 lämnades till regeringen av Sveriges universitets- och högskoleförbund (SUHF) och som rör utveckling och förändring av urvalsreglerna.

Enligt SUHF:s förslag vill högskolorna verka för att skapa ett system med flexiblare regler, som är bättre anpassade efter kursers och utbildningsprogrammens olika innehåll och uppläggning och där studenterna mer kan prövas utifrån sina speciella studieförutsättningar. SUHF:s förslag bygger vidare på uppfattningen att antagningen till högskolan snarare bör ses som ett rekryteringssystem och att urvalsreglerna bör anpassas till undervisningsformerna, de enskilda sökandenas möjligheter att göra

sig själva rättvisa, studiegruppernas önskvärda sammansättning inkluderande bl.a. mångfald och bredd.

För att öka mångfalden i högskolan bör högskolan få förtroendet att hitta lösningar på rekryteringen och utvecklingen av tillträdesreglerna. En utgångspunkt för det lokala engagemanget bör vara att anpassa reglerna efter respektive kurs eller utbildningsprogramms särart eller speciella innehåll och uppläggning och till detta koppla aktiva rekryteringsinsatser.

En urvalsmodell för utbildning som vänder sig till nybörjare i högskolan skulle således bestå av tre delar, nämligen ett betygsurval, ett provurval och ett efter respektive utbildnings särart anpassat urval. Ett steg mot ett sådant antagningsförfarande är att ändra föreskrifter om antagning, så att möjlighet ges till en mer obunden antagning upp till ca 15-30 procent av platserna på en utbildning. Denna modell bör kopplas till aktiva rekryteringsinsatser för att öka mångfalden bland studenterna, såväl socialt, etniskt som könsmässigt. Målen för dessa rekryteringsinsatser bör framgå av universitetens och högskolornas mångfaldsplaner.

Tillvaratagande av utländska akademikers kompetens

Satsning på kompletteringsutbildningar för utländska akademiker

Utredningen har lämnat en delrapport med överväganden och förslag kring systemet med tillvaratagandet av den resurs som utländska akademiker utgör (se bilaga 2). Utredningen lämnar i delrapporten en rad olika förslag till hur deras kompetens bättre än idag kan komma samhället tillgodo. Förslagen berör svenskundervisningen för utländska akademiker, fortsatt satsning på kompletteringsutbildningar, behovet av en tidseffektiv process, behovet av praktik i arbetslivet, ett fungerande system för värdering och tillgodoräknande av utländska högskoleutbildningar och en ordnad studiefinansiering. Det är med tillfredsställelse utredningen noterat regeringens förslag i den ekonomiska vårpropositionen år 2000 (prop. 1999/2000:100) att 100 miljoner kronor årligen under åren 2001-2003 avsätts för att öka sysselsättningen bland invandrare. Det har framkommit att utländska akademiker utgör en prioriterad grupp för denna satsning. Som framgår av delrapporten är utländska akademiker en outnyttjad resurs i det svenska arbetslivet. Ett bättre utnyttjande av deras kunskap och kompetens skulle tillgodose ett flertal behov i samhället, såväl ur mångfaldsperspektiv som ur ett "flaskhalsperspektiv". Vidare framgår att utbudet och omfattningen av kompletteringsutbildningar och undervisning i svenska språket i högskolemiljö inte har varit eller är i nivå med efterfrågan. Systemen för att tillgodose dessa behov finns, men behöver utökas betydligt.

Regeringens förslag att öka sysselsättningen hos utländska akademiker är bra, men skulle behöva vara mer omfattande. Sverige skulle kunna göra betydande samhällsekonomiska vinster i den högkonjunktur som för närvarande råder genom en kraftfull riktad insats till utländska akademiker med kompletteringsutbildningar kombinerat med ett tillfredsställande studiesocialt stöd. Som en förebild skulle kunna vara den tidigare utbildningspolitiska satsningen riktad till personer mellan 28-48 år som fick ett förmånligare studiestöd för utbildningar inom de tekniska och naturvetenskapliga områdena, den s.k. NT-svuxsatsningen. Den föreslagna satsningen skulle kunna rikta in sig mot yrkesområden där det råder arbetskraftsbrist och där stora behov finns av en mångkulturell sammansättning, t.ex. skolan, vården och vissa områden inom industrin. En sådan satsning skulle

betyda relativt betydande kostnader kortsiktigt för staten, men ganska snart betydande vinster för såväl individen som för näringsliv och offentlig sektor.

Ökad etnisk mångfald bland personalen

- *Mål för rekrytering av högskolans personal skall finnas vad gäller etnisk mångfald*
- *Särskilt sakkunniga skall kunna anlitas av lärarförslagsnämnder för att sökande med en del av sina akademiska meriter i annat land skall få en rättvis bedömning*

Utredningen har visat att det bland högskolans forskare och lärare finns en stor mängd personer med utländsk bakgrund. I synnerhet tycks det vara ett framgångsrikt internationaliseringsarbete inom forskningen som skapat denna mångfald. Den största andelen med utländsk bakgrund finns inom forskningstjänster, medan andelen är mindre inom undervisningstjänster och minst i administrativa tjänster. De största andelarna personer med utländsk bakgrund har olika tidsbegränsade forskartjänster på olika nivåer (ofta gästforskare eller liknande). Det finns en stor andel personer med utländsk bakgrund inom kategorin lokalvårdare och ekonomipersonal, alltså längre ned i tjänstehierarkin. Bland de utrikes födda är den europeiska dominansen stor, medan personer från Afrika och Asien är underrepresenterade i förhållande till dessa gruppers andel av befolkningen. Slutsatsen av detta, i avvaktan på behövliga djupare analyser, är att högskolan är mer internationell än mångkulturell. Utredningen föreslår att det i högskolans mångfaldsplaner skall finnas mål för rekryteringen av personal vad gäller etnisk mångfald.

Som framgått tidigare förekommer det att sökande med en del av sin akademiska karriär i annat land inte blir bedömda därför att sakkunniga inte anser sig kunna bedöma sökandes meriter. I sådana fall skall lärarförslagsnämnder kunna anlita särskilda sakkunniga.

Handlingsplaner för mångfald

- *Handlingsplaner för social och etnisk mångfald i högskolan*

Regeringens uppdrag till samtliga myndigheter, inklusive universitet och högskolor, att upprätta handlingsplaner för etnisk mångfald samt Högscoleverkets studie av högskolans arbete med bl.a. social och etnisk mångfald har haft stor betydelse för att fästa uppmärksamhet på mångfaldsfrågan.

För att arbetet med social och etnisk mångfald skall kunna ge avsedd effekt måste verksamheten kartläggas, vilket lämpligen sker lokalt med hjälp av redan befintligt statistik och särskilda undersökningar. En arbetsgrupp inom Uppsala universitet har utarbetat en plan för att undersöka mångfalden inom den egna verksamheten, och denna plan kan tjäna som en utgångspunkt (se *Goda exempel - hur universitet och högskolor kan arbeta med jämställdhet, studentinflytande och social och etnisk mångfald* 2000). Arbetet med mångfald kan utvecklas med jämställdhetsarbetet som förebild och på sikt bör det kunna vara möjligt att i årsredovisningar för universitet och högskolor redovisa mångfalden på i princip samma sätt som nu sker vad gäller kön. I planer och arbete för ökad mångfald är det viktigt att olika åtgärder för att öka mångfalden - könsmissig, etnisk och social - inte kommer i ett utbytesförhållande, utan snarare samordnas.

Handlingsplanerna för mångfald bör innehålla målsättningar för respektive högskolas mångfaldsarbete. I övrigt kan planerna innehålla rekryteringsmål för att öka mångfalden bland studenterna, mål för ökad mångfald bland personalen, hur studievägledningen bör utformas på central nivå och på program/institutionsnivå för att bl.a. fungera som ett stöd för studenter från icke-akademiska miljöer samt mål för det pedagogiska och administrativa mångfaldsarbetet. En inledning till detta arbete kan vara att utse mångfaldsansvariga inom organisationen.

En viktig förutsättning för framgång med arbetet är att planerna följs upp kontinuerligt och revideras. Detta arbete skall huvudsakligen ske lokalt, men även statsmakterna bör följa upp verksamheten löpande.

Mångfaldsarbete som del av kvalitetsarbetet

- *Mångfald som kvalitetskriterium*
- *Resurser för pedagogiskt mångfaldsarbete*
- *Underlag utarbetas för hur mångfald hanteras kvalitetsbefrämjande i undervisning, forskning och administration*

Utredningen anser att mångfald ska bli ett prioriterat område inom högskolans kvalitetsarbete under den kommande femårsperioden. Utredningen föreslår därför att social och etnisk mångfald görs till kvalitetskriterium vad gäller studentrekrytering, personalsammansättning, undervisning och examensfrekvens i Högskoleverkets framtida kvalitetsbedömningar, såväl i lärosätesbedömningar som i ämnes- och programutvärderingar. Arbetet med framtagande av kvalitetskriterier bör ske i nära samarbete med universitet och högskolor. Statsmakterna bör efter femårsperioden överväga om resurstilldelningen ska variera med graden av framgång i mångfaldsarbetet.

Att hantera mångfald handlar i hög grad om att se den som en resurs som kan användas kvalitetsbefrämjande i verksamheten. Utredningen har tidigare konstaterat att nya studentgrupper med en mer heterogen social och etnisk sammansättning än tidigare ställer krav på förändrad utbildning och undervisning samtidigt som den ger upphov till en ny resurs av breddade sociala och kulturella erfarenheter som kan utnyttjas i undervisningen. Det behövs ett pedagogiskt utvecklingsarbete bland högskolans lärare för att hantera denna situation. Utredningen föreslår därför att Rådet för högskoleutbildning ges ytterligare resurser för utlysning av projektmedel om konkret pedagogiskt mångfaldsarbete i högskolans undervisning. Kurser i praktisk pedagogik för universitetslärare bör innehålla inslag om hur mångfald hanteras.

Även i andra personalutbildningar inom universitet och högskolor, t.ex., ledarutbildningar av typ prefektkurs, utbildningar för studievägledare och administratörer behövs inslag om mångfaldens fördelar och hur den kan förvandlas till en resurs i högskolans verksamhet. Ett uppenbart exempel är att högskolans mångkulturella miljö synliggörs och utnyttjas som en resurs i internationaliseringsarbetet. Utländska lärare och forskare är med sina kulturella kunskaper och erfarenheter från andra länder en stor tillgång för högskolan som bör ses som en naturlig del i internationaliseringsarbetet på hemmaplan. Utredningen föreslår att regeringen uppdrar åt universitet

och högskolor att utarbeta underlag för hur mångfald konkret kan hanteras kvalitetsbefrämjande i undervisning, forskning och administration.

Forskning om mångfald inom högskolan

· *Medel för ett mångvetenskapligt forskningsprogram om mångfald i högskolan*

Det har gjorts få studier av förhållandet mellan utbildning och etnisk bakgrund i Sverige. I synnerhet gäller det hur bakgrundsfaktorerna kön, etnicitet och social bakgrund sammantagna påverkar utbildning. Utredningen ser därför detta område som ett angeläget forskningsområde framöver.

Ett område som även är angeläget att ytterligare studera är utflödet från högskolan ur ett mångfaldsperspektiv, i synnerhet gäller detta hur examensfrekvensen varierar med kön, etnicitet och social bakgrund. Överhuvudtaget är den högre utbildningsdiskursen för närvarande alltför ensidigt inriktad på flödet in i högskolan. När det gäller examensfrekvensen är den mycket låg på i synnerhet fristående kurser. Enligt statistik från SCB hade endast 60 % av högskolenybjörjarna 1985/86 examinerats elva år senare och det finns anledning att anta att här finns könsmissiga, etniska och sociala skillnader.

Ett tredje forskningsområde som, slutligen, bör prioriteras är karriärer inom högskolan i mångfaldsperspektiv. Som nämnts är det känt hur kön inverkar, men kunskapen om hur etnisk och social bakgrund påverkar högskolekarriären är begränsad. Här kan olika frågor ställas om vilka som når toppen i karriärhierarkin och vilka som sorteras bort på vägen, men också vilka som överhuvudtaget stannar kvar inom högskolan.

Utredningen föreslår att 10 miljoner kronor avsätts för en femårsperiod för ett särskilt mångvetenskapligt forskningsprogram om mångfald i högskolan.

Jämställdhetspolitiska konsekvenser

Vi har bedömt de jämställdhetspolitiska konsekvenserna av våra konkreta åtgärdsförslag. Det kan nämligen tänkas att strävanden att öka högskolans mångfald i ett avseende kan få negativa konsekvenser i ett annat. Vi har varit uppmärksamma på detta och vår bedömning är att våra förslag inte påverkar jämställdhetsarbetet negativt. Då våra förslag syftar till att göra mångfald till ett under fem år prioriterat projekt inom högskolan och då de bygger på att lärosätet organiserar detta projekt på bästa sätt efter lokala förutsättningar, finns det dock anledning att understryka att olika åtgärder för att öka mångfalden vad gäller kön, etnicitet och social bakgrund inte får komma i ett utbytesförhållande till varandra. Lärosätet bör därför ta ett samlat grepp och fortlöpande bedöma hur åtgärderna för att öka den sociala och etniska mångfalden påverkar jämställdheten. De handlingsplaner för mångfald som vi föreslår att universitet och högskolor ska utarbeta, skall väga in såväl sociala, etniska som könsmissiga aspekter av mångfald.

Kön har vidare vägts in i de databearbetningar och analyser som gjorts i syfte att kunna visa hur olika bakgrundsvariabler påverkar. Analyserna är dock inte av sådan karaktär att det ibland invecklade sambandet mellan kön, klass och etnicitet kunnat bedömas.

Kostnader och finansiering

Utredningens uppdrag är att lämna förslag till åtgärder för att öka den sociala och etniska mångfalden i högskolan. Utredningen har ovan redovisat ett antal förslag som innebär relativt omfattande kostnader. En förutsättning för förslagen enligt utredningens direktiv är dock att de skall kunna genomföras inom ramarna för högskolans befintliga resurser.

Utredningen har beaktat dessa förutsättningar i samband med utarbetandet av förslagen. Att åstadkomma förändringar på ett område som berör social och etnisk mångfald i högskolan ställer krav på att kraftfulla åtgärder vidtas. Frågan bottnar i socioekonomiska och kulturella förhållanden som inte enkelt kan ändras genom t.ex. ökad information eller regeländringar. Utredningen har tagit del av den ganska omfattande forskning och gjorda undersökningar av vilka effekter tidigare åtgärder har lett till för att minska den sociala snedrekryteringen till högskolan. Som framgått har aktiva rekryterande åtgärder tillsammans med studiesociala åtgärder haft störst effekt, medan informationsinsatser och regelförändringar haft obetydlig effekt. Aktiva rekryterande åtgärder och åtgärder inom det studiesociala området kostar pengar. Samhällsekonomiskt kan det dock vara en begränsad kostnad eftersom det blir ett bättre resursutnyttjande av den samlade kompetens som finns i samhället.

Det har inte varit möjligt att enskilt kostnadsberäkna varje föreslagna åtgärd eftersom en rad olika förutsättningar och omfattning av åtgärderna måste vara kända. Utredningen har därför valt att redovisa schablonmässiga beräkningar av vilka kostnader åtgärderna skulle innebära.

En viktig förutsättning för att de föreslagna åtgärderna verkligen ska kunna genomföras och få en tillfredsställande effekt är att universitet och högskolor kan avsätta särskilda resurser för ändamålet. Utredningen bedömer det som helt omöjligt att omprioritera resurser inom befintliga ramar i den omfattning som skulle krävas för att genomföra förslagen enligt utredningens riktlinjer. Det krävs att ytterligare resurser tillförs högskolan. Denna typ av avvägning är endast möjlig för statsmakterna att göra när de samlade resurserna för högskolan prövas. Flera av utredningens förslag berör även andra politikområden t.ex. arbetsmarknad, integration, socialförsäkring och det borde vara möjligt att uppnå samordningsfördelar med dessa.